

Відгук

офіційного опонента на рукопис дисертації О.В Корнієнко «Феномен моди: державна політика та повсякденне життя в Українській РСР (1956 – 1985 рр.), подану на здобуття наукового ступеня кандидата історичних наук за спеціальністю 07.00.01 – історія України

Дисертація Ольги Корнієнко присвячена такому відомому і важливому явищу в житті кожної людини, як мода. Проблема моди вже тривалий час є предметом міждисциплінарного дослідження філософів, культурологів, мистецтвознавців, соціологів та істориків. Актуальність проблеми «радянської» моди для українського історієписання пов'язана із широким спектром практик вивчення історії повсякдення та «поворотом до речей» у сучасній соціогуманітаристиці.

Дисертаційне дослідження включає три великих блоки проблем. Перший блок має рефлексивний характер і спрямований на постановку та вирішення питань історіографії, джерельної бази та методології. Великий масив історіографічних матеріалів структурований автором дисертації за проблемним принципом. Виокремлені дві великі групи літератури: перша зосереджена на визначенні теорії моди, засобах її вивчення та оцінках (Г. Зіммель, Р. Барт, Ж. Бодріяр, Д. Рісмен тощо), друга – спрямована на дослідження самих різних аспектів радянської моди, як-то історія костюму, будинків моделей, історія окремих речей, історія радянського повсякдення, ключових етапів в історії радянської моди (О. Вайнштейн, Л. Захарова, С. Журавльов, Ю. Гронов та багато ін.).

О. Корнієнко подає докладний аналіз джерельно-інформаційного комплексу роботи. Вона типологізує джерела на архівні й опубліковані. Безперечною заслугою автора роботи є використання архівних матеріалів з архівосховищ України, Росії, а також особистих і сімейних архівів. Особливу цінність в дослідженні становить колекція матеріалів Науково-технічної бібліотеки Загальносоюзного будинку моделей одягу в Москві. Зокрема в дослідженні використані фонди Центрального державного архіву

громадських об'єднань України (ЦДАГО), Центрального державного архіву вищих органів влади та управління України (ЦДАВО), Державного архіву міста Києва (ДАК), Луцького трудового архіву районної ради, Державного архіву Львівської області (ДАЛО), Центрального державного архіву-музею літератури та мистецтва України (ЦДАМЛМ), Галузевого державного архіву Служби безпеки України (ГДА СБУ), Російського Державного архіву економіки (РДАЕ) та Російського Державного архіву новітньої історії (РДАНІ). У центрі уваги дослідниці перебувають такі архівні дані, як нормативно-правова та розпорядча документація, архіви журналів, слідчі справи та ін. Автор дисертації докладно аналізує джерела неархівного походження, поділяючи їх на групи: журнальна періодика, матеріали пропагандистського характеру, джерела особистого походження (мемуари, спогади), джерела усної історії, візуальні джерела (кіно, фото, відео-документи, кінохроніка), речові джерела (колекції одягу та аксесуарів, що зберігаються в Музеї історії моди України 1940–1980-х років). Мушу не погодитися з дисертанткою, яка говорить про «усні спогади», маючи на увазі інтерв'ю. Адже в роботі нею використано 50 інтерв'ю модельєрів, дизайнерів, манекенниць та інших творців радянської моди, які, гадаю, являються продуктом (джерелом) усної історії й, до речі, становлять родзинку даної дисертації.

Завершує перший проблемний блок аналіз методів дослідження. Як зазначає автор дисертації, нею були застосовані «поліметодологічні підходи та інструментарій історичного дослідження» (с.74.) Проте залучені в роботі методи та підходи не були структуровані (загальнонаукові, спеціально-наукові, принципи та методика дослідження). Так, автор посилається на принципи історизму, системності, міждисциплінарності, соціокультурний, історико-антропологічний та соціологічний підходи, а також концепцію «дифузії інновацій» Е. Роджерса та теорію «м'якої сили» Дж. Ная, «матеріальний поворот», «культурну біографію речей». Далі йдеться про історико-генетичний, історико-типологічний, історико-порівняльний,

кількісний методи. Однак, вважаю, що найбільш вдалою у даному підрозділі є презентація кількісного методу на основі контент-аналізу сатирико-гумористичного журналу «Перець».

Другий тематичний блок дисертаційного дослідження висвітлює практики формування концепції «радянської моди» та державної політики у сфері моди. Автор констатує, якщо у 1920-1940-х рр. мода піддавалася критиці, то наприкінці 1950-х рр. ставлення до неї у радянському суспільстві змінюється. Наприкінці 1950 – початку 1960-х рр. відбувається формування концепції «радянської моди». Так, поняття «радянської» моди включало такі канони, як простота, скромність, зручність, доречність та почуття міри. Водночас формується поняття «гарного смаку», що означало й одяг, і манери, і поведінку, й вміння вести бесіду. У Львові у 1960-х рр. навіть була така організація, як Інститут хорошого смаку (с.87). Дисертантка виокремлює й специфічні риси радянської моди: звернення до народних мотивів, героїчного минулого (шинелі, будьонівки), створення ансамблю одягу (взуття, капелюх, сумка, шарфик, рукавички). Творцями моди, зазначає автор, виступають модельєри, конструктори одягу, дизайнери, манекенниці (демонстратори одягу).

Як на мене, в дисертації вдало розкрито й проаналізовано державну політику у сфері моди впродовж зазначеного періоду. В дисертаційному дослідженні зазначено, що державна політика має два аспекти: ідеологічний та соціокультурний. О. Корнієнко виходить з тези про те, що мода є важливим засобом маніпулювання масовою свідомістю та формування відповідної системи цінностей. З одного боку, державна політика була спрямована на критику західної моди, створення образу радянської людини та демонстрацію переваг соціалістичного способу життя. З іншого, державна політика була орієнтована на розвинення інфраструктури «радянської» моди.

Автор роботи докладно аналізує передумови створення індустрії моди, зокрема розвиток легкої та хімічної промисловості з другої половини 1950-х р. в умовах лібералізації радянського суспільства. Саме у цей період, констатує автор, й була утворена ціла індустрія моди: розгалужена мережа будинків моделей, науково-дослідних та контролюючих організацій. Будинки моделей поділялись на швацькі (одягу) та профільні (будинки моделей взуття, трикотажних, шкіргалантерейних виробів, спецодягу тощо). Прикметно, що дисертантка наголошує культурну вагу та значення моди в Україні. Так, у 1977 р. із 38 будинків моделей в СРСР 18 були в Росії, а 7 в Україні, в інших республіках – по одному (с.95). Законодавцями моди в УРСР, як показано в дисертації, являлись Київський та Львівський будинки моделей. До індустрії моди входили також швацькі, трикотажні фабрики з експериментальними цехами та лабораторіями, ательє мод, модні журнали, покази колекцій одягу, закордонні поїздки фахівців.

Важливо, що автор дисертації звертає увагу на суперечливий характер державної політики щодо моди: критика західної моди уживалася із практиками співпраці радянських модельєрів із відомими закордонними, французькими та американськими, модними домами і фірмами («Christian Dior», «Levi`s» тощо). Трансфер досвіду, знань і практик західної моди, як показано в дисертації на широкому матеріалі, відбувався у вигляді фестивалів, конгресів мод, міжнародних виставок та закордонних відряджень радянських фахівців.

Третій блок охоплює проблему моди у різних практиках повсякденного життя радянських людей. Дисертантка докладно аналізує механізми трансляції радянської та західної моди. Засобами трансляції радянської моди являлись журнальна періодика («Радянська жінка», «Краса і мода», «Перець»), мистецтво (література, кіно), публічні лекції відомих мистецтвознавців, культурологів, виставки одягу та показ мод. Для трансляції західної моди у радянському суспільстві характерний був вплив кінематографу (італійський неореалізм, французькі комедії, звідси зачіски

а-ля Бабетта), література (символічні образи Гемінгвея – светр, трубка), тіньова економіка (фарцування), закордонні поїздки, іноземний туризм, міжнародні фестивалі, виставки, поп-музика.

Вважаю, що цей тематичний блок особливо важливий й цікавий з погляду історика, сучасної історичної науки щодо вивчення практик радянського повсякдення. Заслугою дисертантки є те, що спираючись на широку й різноманітну базу даних, вона відтворює атмосферу доби «дефіциту». Перед очима так й постають картини постійних черг, «блата», речей «з-під поли», комісійні магазини, «толчки», спеціалізовані магазини «Березка», «Каштан», спекулянти та фарцувальники, посилки з-за кордону.

На матеріалах, вперше введених до обігу, О.Корнієнко аналізує й таку складову радянського феномену моди, як субкультурні рухи стиляг та «хіппі». Рух стиляг виник у 1950-х рр. як явище доби Відлиги. Сам термін «стиляга» був вжитий у 1949 р. в журналі «Крокодил». Як зазначає автор, осередки руху були в Києві, Харкові, Дніпропетровську тощо. Найбільш відома організація «Блакитний кінь», що діяла у Харкові 1957-1958 рр, й до якої входили діти партійних чиновників, студенти, комсомольські активісти. У 1970-х рр., добу Застою, виникає рух «хіппі» в різних містах, здебільшого у Західній Україні, учасниками якого були студенти політехнічного інституту, робітники, учні, переважно молоді люди 1950–1953 років народження, котрі захоплювалися «біт-музикою». Осередком руху вважався Львів, існувала навіть група львівських «хіпі», котра йменувала себе «партією свободи хіпі». Однак, не зрозуміло, чому спочатку йдеться про «хіппі», потім про стиляг.

Важливим доробком дисертантки, на мій погляд, є упорядкований та систематизований нею комплекс додатків, що включає такі рубрики, як Таблиці; Текст; Інфографіка; Ілюстрації; Фотографії.

У цілому, дисертаційна робота логічною структурована й виконана на якісному професійному рівні. Щодо зауваг, то йдеться швидше про рекомендації та побажання. Показником рівня роботи є аналіз методів

дослідження. Дисертантка використовує у своєму дослідженні чимало ідей і підходів закордонних фахівців, американських, французьких, російських філософів, політологів, соціологів. Проте поза її увагою залишаються роботи українських авторів, присвячених теорії та історії речей, що слугують важливим підґрунтями вивчення феномену моди, специфіки «радянської» моди. У роботі зустрічаються повтори, інколи джерелознавчий аналіз журнальної періодики переважає історичний аналіз її контенту (розділ 3), що відображає особливості робочої лабораторії автора.

Слід констатувати, що результати виконаного дисертаційного дослідження Ольги Корнієнко отримали релевантне відображення у 18 публікаціях, в тому числі у фахових та наукометричних закордонних і вітчизняних виданнях, а також в авторефераті дисертації.

Підсумовуючи, зазначу, що новації дисертантки полягають у реконструкції репрезентативної бази даних на основі якої відтворено історію «радянської» моди як складової соціокультурного, політичного та інтелектуального життя українського суспільства 1950 – 1980-х рр.

Таким чином, маю всі підстави стверджувати, що дисертація О. В. Корнієнко «Феномен моди: державна політика та повсякденне життя в Українській РСР (1956–1985 рр.)» є самостійним, оригінальним дослідженням, котре цілком відповідає вимогам МОН України до кваліфікаційних робіт, та автор її заслуговує на присудження наукового ступеня кандидата історичних наук за спеціальністю 07.00.01 – історія України.

Офіційний опонент

доктор історичних наук, професор,
провідний науковий співробітник
Інституту історії України НАН
України

І. І. Колесник